

նական կ'երևնային իւրաքանչիւր մեռելոց տեղը պզտի պատ մը սահման ունի , և ամէն մէկուն ինկած միջոցը յայտնի կը տեսնուի : Եւ տխուր դամբանները ըստ մեծի մասին յղկած մարմարին քարերով շինուած են , որոնց ճերմկութիւնը և կատարեալ արուեստը զարմանք կ'ազդէ ճանապարհորդին : Եւ մենուն ալ շինուածքը ընդհանրապէս միակերպ է և կամարաձև . ներսի կողմը փորուած են խորշեր ուր արտասոււոյ սափորները կը դրուէին . առջևի և ետևի կողմերն ալ սեղան և քարէ նստարաններ կան , ուր որ ծնողք և բարեկամք գերեզմանական ճաշ կը պատրաստէին : Վանի մը գերեզմանաց վրայի եղած բարձրաքանդակները կը ցուցնեն թէ ինչպէս հռոմայեցւոյ ունայնասիրութեան ըզգածմունքը՝ երբեմն ինչուան իրենց ցաւոցը հետ կը միանային : Պատուոյ տեղիքը , զոր քաղաքացւոց մեծերը գրաւած էին փորոնին և կամ թատերց մէջը , փառաւորապէս քանդակուած կը տեսնուին քանի մը գերեզմանաքարերուն վրայ , ինչպէս մենք ազնուական ընտանեաց ստորերկրեայ գերեզմանաքարերուն վրայ իրենց ազնուականութեան կնիքը կամ նշանը կը դնենք : Եւ շիրմաց մէկուն վրայ արձանագիր մը կայ՝ որով կ'իմացուի թէ ամբողջ քաղաքացիք ալ սովորութիւն ունէին պատուել մեծամեծ անձինքը , իրենց ծախքովը նշանաւոր մարդկանց թաղումը կատարելով : Եւ արձանագիրը կ'ըսէ թէ շիրիմը կանգնած է Եւլիա Վեկիմիլլա անունով Վեմետրի քրմուհիին՝ ի պատիւ ամուսնոյն Սարկոսի Եւլիոսի և իրենց որդւոյն , Ժողովրդենէ շնորհուած երկրի մը վրայ : Պոմպէյի ուրիշ շիրիմներն ալ հետաքննական են անով որ անոնց վրայի զարդերը շինող հռոմայեցւոյ գաղափարները հիմակուան Ժողովրդոց գաղափարին մերձաւոր են . վասն զի կը տեսնենք հոն արևելեան ազգաց սիրելի այլաբանութիւնքը . ինչպէս՝ Եւլիոս Տիւկէ անունով մէկը իր ընտանեացը , ազատագրելոյ և իրեն համար շինել տուած գերեզմանաքարին վրայ ուզեր

էր որ նաւ մը փորուի որ նաւահանգիստը մոնեւրու վրայ է : Եւ թողունք ուրիշ բազմաթիւ շիրիմները , որոնք անուանի են իրենց գործին փափկութեք և քանդակաց մեծագործութեանը համար . ասանկ են Վալուէնտիոս Վուիէտոսի շիրիմը , զոր հմուտ հնախօսք հին գերեզմանաց ամենէն վսեմը անուանեցին , և Սկաւրոսինը , որ ծանրագին գաճէ բարձրաքանդակներով զարդարուած է , ուր որսեր և ըմբշամարտից գօտեկռուութեան տեսարաններ փորուած են , և որոնց մեկնութիւնը արձանագրութեանց մէջը կը տեսնուի : Եւ գերեզմանները կարծր նիւթերէ շինուած ըլլալով , աւելի լաւ պահուած են քան թէ Պոմպէյի ուրիշ հասարակաց և առանձնական շէնքերը :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մանկտիկն դրօշը :

Եւս կերպասեայ դրօշը Սահմետին զգեստներուն մէկ մասն է , զոր Տաճկերէրը մեծ յարգութեամբ կը պատուեն : Երբոր այս դրօշը տը և իցէ ազգային կամ կրօնական պիտոյից համար դուրս հանուի , ամէն ճշմարիտ Սահմետականք պէտք է որ զինուորին անոր տակը :

Իայն պատերազմի Ժամանակ դուրս կը հանեն Սահմետի դրօշը . և այն ատեն թագաւորը պէտք է անձամբ զլուխ կենայ օսմանեան բանակին : Թէպէտ սովորութիւն չկայ մահմետական ազգաց դէմ տրուած պատերազմներու մէջ այս դրօշը գործածելու , որպէս զի չըլլայ թէ իր յարգը կորսնցնէ , սակայն երբոր մեզմէ գրեթէ երեսուն տարի առաջ Սուլթան Սահմուտ Բ ուզեց Ենիչէրիները բնաջինջ ընել , այս դրօշովս () օսմանեանց եռանդը վառեց անոնց դէմ : Եւոր հակառակ՝ նոր դադրած Երևելեան պատերազմին Ժամանակ Տաճկերէրը սիրտ չըրին Սահ-

մետի դրօշը բանակ տանելու, և անով բոլոր ազգը Ռուսաց դէմ գրգռելու: Այս զգուշութեանս պատճառ ոչ այնչափ ժամանակաց և գաղափարներու փոփոխութիւնքն են, որչափ Վաշնակից քրիստոնեայ տէրութեանց նախատինք մը չընելու վախը. մանաւանդ զի կրնար ըլլալ որ կրօնամոլ ժողովրդեան մը եռանդը վառելով՝ սուրերնին և կատաղութիւննին անոնց դէմ դարձնէին, որոնք օսմանեան պետութեան անկախութիւնը պահելու համար այնչափ զոհ և ծախք աշուրնին առեր էին:

Հին ատեն երբոր այս դրօշը դուրս կը հանուէր, ճամբուն վրայ եղող Եւրոպացիք պէտք էր որ տներնին քաշուէին, ու պատուհանները և դռները գոցելով սպասէին ինչուան որ իրենց տանը առջևէն անցնէր: Եղան ոմանք որ հետաքրքրութեամբ այսպիսի հանդէս մը տեսնել ուզելով՝ ծածուկ տեղուանք կը գոցուէին. սակայն ժողովրդեան խուզարկութենէն չկրնալով ազատիլ, դառն մահուամբ իրենց հետաքրքրութեան պատիժը կը լուծէին:

Տաճկաց պատմիչները ընդհանրապէս կը կարծեն՝ թէ այս դրօշս Սահմետին առաջին դրօշն ըլլայ. վասն զի Սահմետ ուրիշ այլ և այլ դրօշներ ունէր, որոնց մէկը իր Այիշէ կնոջ խուցին դրան կերպասէ վարագոյրն էր: Իսկ այն դրօշուն համար, որուն վրայ կը խօսինք, իրենց պատմութիւնը ասանկ կ'աւանդէ:

Սահմետ Սեքքէէն փախչելէն իրեք օր ետքը մերձաւոր դաշտերու մէջ կը մուտի, ան տեղուանքը նոր վարդապետութիւն մը կը քարոզէ, որով մարգարէ կը կարծուի և շատ ժողովրդեան կ'առաջնորդէ: Սէկ օր մը նորէն Սետինէի կողմերը դառնալով իր երկու հաւատարիմ աշկերտներուն հետ, Պիւրէիտ-Սէլիման անունով մէկու մը կը հանդիպի, որն որ վաթսուն հոգւոյ զլուխ կեցած իրեն ետեւէն կ'երթար: Սահմետ ամենայն ջանք կ'ընէ որպէս զի զանոնք իրեն վարդապետութեանցը հետեւցնէ. Սէլիման մէկէն վերին

ազդեցութեամբ, ինչպէս իրենք կ'ըսեն, կը հանէ գլխանոցին վրայի լաթը, և նիզակի վրայ պլլելով՝ դրօշու մը պէս կը շարժէ ի պատիւ մարգարէին:

Այնքան թէ աս դրօշը զոր Սահմետ իր ըրած արշաւանքներուն հետը կը քաշընէր, հիճրէթի ժԱ տարին Տաւաթ, իր հօրեղբօրը ձեռքը ինկաւ. անկէ ալ յափշտակեց Այի Սահմետի փեսայն, երբոր յաղթանակաւ Սեքքէ մտաւ:

Սահմետի դրօշը գրեթէ չորս մեղր երկայնութիւն ունի. քառակուսի արծաթապատ տուփի մը մէջ կը պահուի, և հետը պզտի դուրան մը () աման խալիֆային ձեռքովը գրուած: Երոնց վրայ ուրիշ դրօշ մըն ալ կայ որ () մար խալիֆայինը կը կարծուի: Սահմետականք մեծապէս զգուշութիւն կ'ընեն որպէս զի չըլլայ թէ այսպիսի սրբազան աւանդի մը վրայ փոշի նստի. ուստի քառասուն կերպասեայ լաթերու մէջ կը պահեն, և անոնց ամենուն վրայ կանաչ կերպասեայ դիպակ մը կը փաթուծեն: Երբունեաց այն խուցին մէջ յորում մարգարէին դրօշը պահուած է, փառաւոր կանթեղներ կախուած են, որոնք տարուան սահմանեալ օրերու մէջ կը վառուին և մեծամեծները և կարգացողք հոս կու գան աղօթելու և խունկ ծխելու: Հիճրէթի 1003^ն կամ Վելիստոսի 1590 թուականին Եսիայէն Եւրոպա բերուած է այս դրօշը:

1769^ն մարտի 29^ն Տաճկները Ռուսաց կատարինէ երկրորդ թագուհայն հետ ըրած պատերազմի ժամանակ գուրս հանեցին զանիկայ: Ինկէ ետքը նոյնպէս 1826 տարւոյն յունիս ամսոյն մէջ վերջին անգամ մըն ալ հանուեցաւ, և այն տարւոյն պատահեցաւ, ինչպէս որ ըսինք, Եսիայէրներուն սարսափելի կոտորածը: — Գալ ամսով կը դնենք Տաճկի պատմութեան այս ամենամեծ դիպուածներէն մէկը, ինչպէս որ Լամարգին իր ճարտար ու վառվառն բանաստեղծութեամբը կը պատմէ:

